

ISSN 1392-0456
E-ISSN 2029-7181

Istorija / History
2016, t. 102, Nr. 2, p. 29–52 / Vol. 102, No. 2, pp. 29–52, 2016

LIETUVOS
EDUKOLOGIJOS
UNIVERSITETAS

Žinoma ir nežinoma Lietuvos garbės konsulo Bostone Antano Osvaldo Šalnos veikla (1939–1971)

Juozas Skirius

Lietuvos edukologijos universitetas, Istorijos fakultetas, Visuotinės istorijos katedra, T. Ševčenkos g. 31, Vilnius, el. p. juozas.skirius@leu.lt

Anotacija. Lietuvos garbės konsulato Bostone veikla 1939–1971 m. mokslininkų dar nebuvo tirta. Konsulato istorija tiesiogiai siejama su pirmojo Lietuvos garbės konsulo advokato Antano Osvaldo Šalnos atstovavimu. Aptariama Lietuvos valdžios politika, steigiant garbės konsulatus Jungtinėse Amerikos Valstijose. Atskleidžiamos garbės konsulato Bostone įkūrimo priežastys, išskilmingas jo atidarymas bei A. O. Šalnos svarbiausi gyvenimo ir veiklos faktai, jo kaip kandidato į konsulus pasirinkimo argumentai. Išsamiau analizuojama A. O. Šalnos pozicija 1940 m. ir jo santykiai su Lietuvos karjeros diplomatais (pasiuntiniu P. Žadeikiu ir generaliniu konsulu J. Budriu). Aprašoma garbės konsulo veikla po Lietuvos valstybingumo praradimo, jo santykiai su lietuvių, latvių ir estų išeivija Masačusetso valstijoje pokario laikotarpiu. Bandoma įvertinti A. O. Šalnos vietą Lietuvos diplomatinėje tarnyboje.

Esminiai žodžiai: Lietuvos garbės konsulas, Antanas O. Šalna, Bostonas, JAV lietuviai, Lietuvos okupacija, Jonas Budrys, Lietuvos generalinis konsulatas Niujorke, Povilas Žadeikis, Lietuvos pasiuntinybė Vašingtonas.

Abstract. The activities of the Honorary Consulate of Lithuania in Boston in 1939–1971 have not yet been in the focus of research. The history of the consulate is directly linked to the representation of the first Lithuanian honorary consul lawyer Antanas O. Šalna. The article discusses the Lithuanian policy in the establishment of honorary consulates in the United States of America. It reveals the reasons of establishment of the Honorary Consulate in Boston, its solemn opening and the key facts of the life and activities of A. O. Šalna as well as the arguments of selecting him a candidate to the consul. It also focuses on the position taken by A. O. Šalna in 1940 and its relations with Lithuanian career diplomats (envoy Povilas Žadeikis and consul-

general Jonas Budrys). The article describes the activities of the honorary consul after the loss of Lithuania's independence, his relations with the Lithuanian, Latvian and Estonian émigré community in Massachusetts in the postwar period. It attempts to evaluate the role of A. O. Šalna in the Lithuanian diplomatic service.

Keywords: Lithuanian honorary consul, Antanas O. Šalna, Boston, Lithuanian Americans, occupation of Lithuania, Jonas Budrys, Consulate General of Lithuania in New York, Povilas Žadeikis, Legation of Lithuania in Washington.

Įvadas

Pirmosios Lietuvos Respublikos laikotarpiu užsienyje, remiantis kitų šalių praktika ir savo valstybės poreikiais, buvo plečiamas konsulinis tinklas – steigiami ne tik karjeros, bet ir garbės konsulatai. Turimi duomenys rodo, kad 1939 m. iš 60 Lietuvos konsulatų Europoje veikė 47, Amerikoje – 9, Azijoje ir Afrikoje – po 2¹. Kaip matome, daugiausia dėmesio sulaukė Europos valstybės, o kitoms, ypač Amerikos žemynui, JAV, kur buvo gausios lietuvių kolonijos, Lietuvos vyriausybė skyrė mažai dėmesio. Tiesa, kartkartėmis Lietuvos užsienio reikalų ministerijai jos atstovai JAV primindavo apie garbės konsulatų kūrimo būtinumą šioje šalyje. Lietuvos pasiuntinys Povilas Žadeikis 1938 m. lapkričio 23 d. pranešime rašė, kad jaučiamas Lietuvos atstovų trūkumas įvairiose JAV dalyse, ypač Ramiojo vandenyno pakrantėje, JAV pietuose ir Naujojoje Anglijoje. Kaip pavyzdį jis nurodė Latviją, kurios išeivių skaičius Amerikoje yra daugiau kaip 10 kartų mažesnis nei lietuvių, bet turi 15 garbės konsulų², o Lietuva – nė vieno. O štai Danija, taip pat žemės ūkio kraštas, tuo metu turėjo net 45 garbės konsulatus JAV.

Kokios priežastys lėmė tokį Lietuvos valdžios „apsileidimą“? Pirma, svarbiausi Lietuvos prekybos partneriai buvo Europoje. Antra, nepaisant to, kad JAV lietuvių ir lietuvių kilmės amerikiečių buvo priskaičiuojama net iki 1 milijono, valdžia neskubėjo pagrindiniuose išeivių centruose atidarinti garbės konsulatų, nes nesiryžo skirti lietuvių garbės konsulų, bijodama dar labiau sukiršinti išeiviją. O kitataučio paskyrimas būtų reiškęs Lietuvos valdžios ir išeivijos nepasitikėjimo vienu kitais didinimą.

Tik 1939 m. viduryje buvo nutarta įsteigti du Lietuvos garbės konsulatus Bostone (Naujoji Anglija) ir Los Andžele (Kalifornija). Artimiausioje ateityje taip pat buvo numatyta įsteigti garbės konsulatus Pitsberge, Klivlande, San Luise, Naujajame Orleane ir kitur. Kas lėmė tokį Lietuvos valdžios sprendimą? Pirma, ypač Lietuvai naudingas 1936–1937 m. įvykęs lūžis prekyboje su JAV – dideliais kiekiais jau buvo įvežama mėsos

¹ *Lietuvos užsienio reikalų ministrai 1918–1940*. Kaunas: Šviesa, 1999, p. 408, 415.

² SKIRIUS, Juozas. *Julius J. Bielskis (1891–1976). Gyvenimas Amerikoje tarnaujant Lietuvai: JAV lietuvių veikėjas ir diplomatas*. Vilnius: Edukologija, 2008, p. 150.

ir pieno produktų į JAV rinką³. Iškilio poreikis įvežamus produktus pirmiausia platinti tarp lietuvių išeivių. Kaip tik garbės konsulai ir galėjo atlikti agitatorių, reklamos rengėjų, prekybos partnerių ieškotojų vaidmenį. Antra, pasirinkimą įsteigti pirmuosius garbės konsulatus Kalifornijoje ir Naujojoje Anglijoje lėmė ir tai, kad Niujorke ir San Franciske buvo numatytos pasaulinės parodos. Lietuvos valdžia norėjo, kad lietuviai, gyvenantys tose apylinkėse, aktyviai dalyvautų parodose. Prie to galėjo labai prisidėti ir naujai paskirti Lietuvos garbės konsulai. Trečia, Lietuvos valdžia jau apsisprendė ir per savo atstovus JAV pradėjo ieškoti kandidatų, patikimų tautiečių išeivijoje, garbės konsulo vietai užimti – lojalių Lietuvos valdžiai, tautiškai nusiteikusių, aktyvių visuomenininkų ir, svarbiausia, priimtinių skirtingoms, bet patriotinėms JAV lietuvių srovėms (katalikams, tautininkams, sandariečiams ir socialistams). Buvo dar viena sąlyga – kandidatas turėjo būti JAV pilietis.

Bostone, milijoniniame mieste ir uoste, nuo seno gyveno nemaža lietuvių bendruomenė – XX a. 4-ajame dešimtmetyje jų buvo priskaičiuojama 12–13 tūkstančių žmonių. Čia 1930 m. veikė 24 įvairios lietuviškos organizacijos, draugijos ir klubai; buvo leidžiami lietuviški laikraščiai – *Darbininkas*, *Tėvynė*, *Keleivis* ir kt. Mūsų tautiečiai turėjo net tris lietuviškas radijo studijas⁴. Tokiam lietuviškame centre Lietuvos vyriausybei turėti savo atstovą, galvojant apie prekybos plėtrą ateityje, buvo naudinga.

Tiesa, archyvuiniuose dokumentuose fiksuojami net keli atvejai, kai žmonės patys siūlėsi į garbės konsulus Bostone. 1930 m. gruodžio 1 d. JAV lietuvių verslininkas Jonas J. Romanas kreipėsi į Lietuvos pasiuntinį Bronių K. Balutį prašydamas Lietuvos valdžios rekomenduoti jį į Lietuvos garbės konsulus. Bet J. J. Romano neskaidri praeitis Lietuvoje vertė pasiuntinį nepriimti tokio prašymo⁵. 1933 m. pabaigoje norą tapti garbės konsulu pareiškė advokatas Evertas S. Cromanis iš Bostono, o 1934 m. lapkričio 5 d. laiške Užsienio reikalų ministerijai pageidavimą tapti garbės konsulu pareiškė kažkoks Leonas A. Hackettas. Jiems buvo paaiškinta, kad kol kas Lietuvos vyriausybė nemano steigti garbės konsulato Bostone⁶. Tačiau jau tuo metu realiausiu kandidatu į Lietuvos garbės konsulus buvo numatytas vietinis lietuvis advokatas Antanas Osvaldas Šalna (*Antony Oswald Shallna*)⁷.

Platesnio tyrimo apie jo konsulinę veiklą kaip ir nėra. Užuominų apie jį galima rasti moksliniuose leidiniuose, skirtuose Lietuvos diplomatijos istorijai XX a. Trumpos

³ Plačiau žr.: SKIRIUS, Juozas. Lietuvos didžiųjų bendrovių centralizuoto eksporto organizavimas į JAV 1937–1939 m. *Istorija*, 2002, t. 51, p. 44–53; SKIRIUS, Juozas. Mėsos produktų eksportas į JAV ir perspektyvos 1929–1940 m. *Istorija*, 2004, t. 59–60, p. 82–92; SKIRIUS, Juozas. „Pienocentro“ bandymas prasiveržti į JAV rinką XX a. 4-ojo dešimtmečio viduryje. *Istorija*, 2004, t. 61, p. 38–47.

⁴ Bostono lietuviai. *Lietuviškoji enciklopedija*. Kaunas, 1936, t. 4, p. 316; Bostono lietuviai. *Lietuvių enciklopedija*. Boston, 1954, t. 3, p. 156–162.

⁵ 1930 12 08 B. K. Balučio iš Vašingtono konfidencialaus laiško Nr. 1444/A. D. 25-6 John J. Romanui į New Center, Mass. nuorašas. *Lietuvos centrinis valstybės archyvas* (toliau – LCVA), f. 656, ap. 1, b. 113, l. 721.

⁶ 1934 11 22 URM kanceliarijos viršininko a. i. dr. E. Jatulio raštas Nr. 23423 Lietuvos generaliniam konsulatui Niujorke. LCVA, f. 658, ap. 1, b. 22, l. 4.

⁷ 1933 11 09 Kumo (?) laiško Nr. 1170 Zuzanai Šalnienei Bostone nuorašas. LCVA, f. 656, ap. 1, b. 21, l. 69.

A. O. Šalnos biografijos fiksuotos enciklopedinio pobūdžio leidiniuose⁸. Tiesa, pasitinkant jo 120-ąsias gimimo metines, buvo bandyta Lietuvos skaitytojams plačiau pristatyti garbės konsulą, nesigilinant į jo konsulinę veiklą⁹. O šiaip jo daugiau kaip 30 metų veikla Lietuvos diplomatinėje tarnyboje ir ryšiai su išeivija buvo šiek tiek fiksuota JAV lietuvių spaudoje. Senesnės kartos išeiviai dar jį prisimena, skirtingai nei Lietuvos gyventojai.

Tyrinėjant Lietuvos diplomatijos XX a. istoriją per paskutinius 25 metus yra labai daug nuveikta viešinant buvusius lietuvių diplomatus, atskleidžiant jų nuopelnus. Parašyta ne viena dešimtis knygų ir mokslinių straipsnių, skirtų Lietuvos užsienio reikalų ministrams, pasiuntiniams, karjeros konsulams. Tai padeda geriau suvokti Lietuvos užsienio reikalų ministerijos ir jos atstovų veiklą, sprendžiant svarbius valstybei klausimus, ginant Lietuvos interesus. Plečiant tą supratimą, neišvengiamai tenka atsisukti ir į žemesnio rango – garbės konsulų – indėlį, kuris papildo, patikslina bendruosius procesus, nušviečia konkrečios įstaigos ar tam tikro teritorinio vieneto, kur buvo įsikūrusi Lietuvos atstovybė, vaidmenį sprendžiant vienus ar kitus klausimus.

Straipsnio tikslas – remiantis archyviniais dokumentais atkurti Lietuvos garbės konsulo Bostone Antano O. Šalnos veiklą ir indėlį, santykius su kolegomis Lietuvos diplomatais.

Tyrinėtojo didesnę dėmesį A. O. Šalnai išprovokavo neeilinis įvykis, susijęs su Lietuvos diplomatais JAV: kai buvo pasiūlyta jam suteikti garbės generalinio konsulo titulą, tam pritarimo nesulaukta ir titulas nebuvo suteiktas¹⁰. Tarp Lietuvos konsulatų Amerikoje vadovų jis vienintelis ir liko tik paprastas garbės konsulas. Kodėl?

Straipsnio šaltinių bazė – tai Lietuvos generalinio konsulato Niujorke fondas (f. 658), saugomas Lietuvos centriname valstybės archyve (toliau – LCVA) Vilniuje. Fondo apyrašė Nr. 1 yra byla Nr. 22, įvardyta Lietuvos garbės konsulato Bostone veiklos dokumentai, kurioje sukaupta 200 lapų dokumentų (susirašinėjimas, pranešimai, spaudos iškarpos, telegramos), apimančių 1934–1979 m. Ši gerai sukomplektuota medžiaga neblogai atspindi garbės konsulo A. O. Šalnos veiklą, nuotaikas, kitų diplomatų pozicijas. Tyrimui svarbus ir Antano bei Zuzanos Šalnų (Shallna) fondas, saugomas Amerikos lietuvių kultūros archyve (toliau – ALKA) Putname, Konektikuto valstijoje. Tai nedidelis Antano ir Zuzanos Šalnų archyvas, sukrautas į 7 dėžes ir susistemintas 125 bylose, kuris akivaizdžiai liudija garbės konsulo susirašinėjimą ne tik su Lietuvos diplomatinėmis tarnybomis, bet ir su JAV įstaigomis ir privačiais asmenimis Lietuvos, JAV lietuvių ir įvairių organizacijų reikalais pokariu. Tiesa, tenka pastebėti, kad tai ne visas dokumentų rinkinys. Dalis medžiagos taip ir liko kažkur neperduota ALKA'iai.

⁸ Šalna Antanas Osvaldas. *Lietuvių enciklopedija*. Boston, 1963, t. 29, p. 325–326; Šalna Antanas Osvaldas. *JAV lietuviai. Biografijų žinyras*. Vilnius, 2002, t. 2, p. 321.

⁹ SKIRIUS, Juozas. Lietuvos garbės konsulas Bostone Antanas Šalna (1894–1971). *Voruta*, 2013, rugpjūčio 17, Nr. 17, p. 14.

¹⁰ 1967 02 14 generalinio konsulo V. Stašinsko Niujorke laiško Nr. 252/45-C., „Dėl A. O. Š. paaukštinimo“ J. Kajeckui į Vašingtoną nuorašas. LCVA, f. 658, ap. 1, b. 22, l. 137–138.

Faktinės medžiagos apie A. O. Šalną, žinučių apie įvairius renginius, kuriuose dalyvavo ir garbės konsulas, galima rasti JAV lietuvių ir angliškoje Bostono spaudoje.

Kas toks Antanas O. Šalna ir kodėl jis?

Antanas O. Šalna gimė 1894 m. vasario 28 d. išėivių iš Lietuvos (Suvalkijos) Antano ir Onos (mergautinė pavardė Vasiliauskaitė) šeimoje Skrantone, Pensilvanijoje. Tėvas, kaip atsimena diplomatas, į JAV, į Oklahomą, atvyko 1889 m. pradžioje, o vėliau apsigyveno Skrantone. Nepaisant sunkių gyvenimo sąlygų ir menko uždarbio, jis savo vaikus stengėsi leisti į mokslus. Tėvas Lietuvoje buvo baigęs pradinę mokyklą ir Vilniuje lankė technikos mokyklą, kurios, deja, nebaigė. Atvykus į JAV jo techninės žinios labai pravertė – pasidarė angliakasių įrankių specialistu. Nors jam teko dirbti ilgas valandas, bet surasdavo laiko lietuviškam visuomenės gyvenimui – darbavosi Susivienijimo lietuvių Amerikoje (toliau – SLA) kuopose ir savo sūnų Antaną vedėsi į SLA susirinkimus, lietuviškus renginius; bendravo su to meto žymesniais lietuvių veikėjais – Jonu Šliūpu, Karoliu Račkausku, kunigu Demskiu, vienu iš SLA įkūrėju Pijumi Pesecku ir kt. Be to, tėvas, anot Antano, mylėjo rašytą žodį – buvo sukaupęs nemažai lietuviškų knygų, prenumeravo periodinį leidinį *Laisvoji Mintis*¹¹. Tokioje gana liberalioje aplinkoje jaunasis A. O. Šalna formavosi kaip lietuvis, kaip JAV lietuvių bendruomenės narys.

1912 m. Antanas baigė anglišką Skrantono vidurinę mokyklą. Mokymosi laikotarpiu jis pasižymėjo kaip aktyvus sportininkas (užsiiminėjo tokiais sporto šakomis kaip lengvoji atletika, futbolas, beisbolas), buvo net lengvaatlečių kapitonas; aktyviai reiškėsi mokyklos spaudoje. Mokėsi gerai, buvo net išrinktas klasės seniūnu (tai buvo retas įvykis, kai naujųjų ateivių vaikui buvo patikėtos tokios klasės pareigos). 1916 m. baigė Kornelio universitetą (Itaka, Niujorkas) ir įgijo bakalauro laipsnį. Po to įstojo studijuoti į Kornelio teisės mokyklą, bet tolimesnes studijas teko atidėti, nes Antanas stojo į JAV armiją, iš kurios grįžo gavęs leitenanto laipsnį. Prieš grįždamas toliau studijuoti teisės, A. O. Šalna gavo stipendiją ruoštis diplomatinei tarnybai Džordžtauno universitete, Užsienio tarnybos mokykloje, Vašingtone. Ten jis mokėsi rusų kalbos, Rusijos istorijos. Bet kai JAV atsisakė pripažinti Tarybų Rusiją, studijas teko nutraukti. Tačiau tame pačiame universitete jis 1921 m. baigė teisės mokslus. Trumpai padirbėjęs, tų pačių metų pabaigoje persikėlė į Bostoną, kuris tapo jo likusio gyvenimo miestu. Ten jam pavyko įsidarbinti garsaus advokato F. W. Mansfieldo, JAV valstybės išdininko, o vėliau Bostono mero, kontoroje. 1922 m. Antanas vedė išėivę iš Lietuvos advokatę Zuzaną Puišytę ir pradėjo kartu bendrą advokatų verslą¹².

¹¹ Būkime auszrininkai... Adv. Anthony O. Shallnos pasikalbėjimas su LTD Bostono skyriaus pirmininku adv. dr. Br. Kalvaičiu. *Teisininkų žinios*, 1958, sausis–birželis, Nr. 23–24, p. 7.

¹² Ten pat, p. 8; Biography of Antody Oswald Shallna. Born February 28, 1894 – Dead June 19, 1971. *ALKA*, Zuzanos ir Antano Šalną (Shallna) archyvas, dėžė Nr. 1, b. 3 (Antano Šalnos biografiniai faktai), lapai nenumuoti.

Dirbdamas advokatu plačiai įsitraukė į įvairių JAV organizacijų veiklą. Jis buvo išrinktas *Cambridge Bar Association* prezidentu, *Middlesex County Bar Association* sekretoriumi, *Law Society of Massachusetts* viceprezidentu; kaip narys priklausė *Unlawful Practice of the Law Committee of the Boston Bar Association*, *Executive Committee of the Massachusetts Trial Lawyers Association* ir *Sesquicentennial Committee of the American Bar Association* bei dviem *Federal Bar Association* komitetams. Įdomu pažymėti, kad A. O. Šalna, kaip Masačusetso valstijos Teisininkų draugijos vicepirmininkas, 1932 m. dalyvavo Hagos tarptautinės teisės kongrese, kur susipažino su Lietuvos atstovais Vaclovu Sidzikausku ir prof. Mykolu Riomeriu, kurie tada ten buvo Klaipėdos reikalais. Be to, aktyviai dalyvavo įvairiose visuomeninėse organizacijose: buvo išrinktas *Cornell Club of New England* prezidentu, *Robert Recreation Center of the Boston YMCA* prezidentu, *Baltic American Society of New England* pirmuoju prezidentu, *Advisory Board of the International Institute of Boston* prezidentu, *Cambridge Taxpayers Association* viceprezidentu ir buvo daugelio kitų organizacijų narys. Buvo Sufolko rajono aukštesniojo teismo teisėjas, P. Bostono taupomojo banko patikėtinis, Imigracijos apeliacinės komisijos Vašingtone advokatas¹³.

Nuo 1923 m. buvo kelių lietuvių šalpos organizacijų advokatas, o nuo 1936 m. SLA Įstatų komisijos pirmininkas. Lietuvių reikalais važinėjo po JAV, skaitė paskaitas ir plačiai rašė į amerikietišką spaudą, garsindamas Lietuvos vardą Amerikoje; tarp išievių pasižymėjo veiklumu – palaikė Lietuvos interesus Vilniaus krašte ir stiprino lietuviškas pozicijas Klaipėdoje.

A. O. Šalna buvo aktyvus JAV respublikonų partijos narys, priklausė Sufolko krašto Respublikonų direktorių tarybai (*Board of Directors of Suffolk Country Republican Club*) Jam teko plačiai reikštis JAV politiniame gyvenime. Pavyzdžiui, renkant JAV Prezidentu D. Eizenhauerį, Antanas vadovavo Respublikonų partijos rinkimų komiteto lietuviškajam sektoriui Masačusetso valstijoje¹⁴.

Taigi, Antanas O. Šalna buvo žinomas ne tik tarp lietuvių išievių, bet ir gana plačiai Masačusetso valstijos angliškoje visuomenėje. A. O. Šalnos aktyvumas ir autoritetas amerikiečiams buvo pastebėtas prieškario Lietuvos diplomatų, buvusių Amerikoje. Ir kai atsirado galimybė steigti Lietuvos garbės konsulatų JAV, jis buvo realiausias kandidatas į garbės konsulus.

¹³ Būkime auszrininkai... Adv. Anthony O. Shallnos pasikalbėjimas su LTD Bostono skyriaus pirmininku adv. dr. Br. Kalvaičiu. *Teisininkų žinios*, 1958, sausis–birželis, Nr. 23–24, p. 8; Biography of Antody Oswald Shallna. Born February 28, 1894 – Dead June 19, 1971. *ALKA*, Zuzanos ir Antano Šalną (Shallna) archyvas, dėžė Nr. 1, b. 3 (Antano Šalnos biografiniai faktai), lapai nenumeruoti.

¹⁴ Ten pat.

Lietuvos garbės konsulato Bostone įsteigimas 1939 metais

Naujai paskirtas Lietuvos generalinis konsulas Niujorke Jonas Budrys 1937 m. lankėsi Bostone, kur jam lietuviai surengė iškilmingą sutikimą. Advokatas A. O. Šalna konsului suorganizavo susitikimus su Bostono valdžios ir Demokratų bei Respublikonų partijų vadovybe. Tai J. Budriui padarė įspūdį ir jis paklausė Antano, ar nesutiktų, jeigu būtų galimybė, tapti Lietuvos garbės konsulu Masačusetso valstijoje. Kai advokatas pasidomėjo, kokios tai bus pareigos, J. Budrys paaiškino ir dar pridėjo: „Darbo iki valei, bet atlyginimo – nei cento.“ A. O. Šalna nusišypsojo, bet savo sutikimą davė. Kaip prisiminė generalinis konsulas J. Budrys, jis tuojuo pat garbės konsulato klausimą iškėlė savo vadovybei Vašingtone ir Lietuvos užsienio reikalų ministerijai¹⁵.

Kitas Lietuvai svarbus ir garsus propagandinis įvykis, kuriame aktyviai dalyvavo advokatas A. O. Šalna, – tai 1938 m. gegužės 25 d. Gedimino ordino įteikimas JAV žydų veikėjui, Bostono advokatui Elihu D. Stone'ui už jo iniciatyvą dar 1919 m. keliant Lietuvos nepriklausomybės pripažinimo klausimą. Įteikti ordiną atvyko Lietuvos generalinis konsulas J. Budrys. Tam renginiui praversti buvo sudarytas bendras Bostono lietuvių ir žydų komitetas, kurio pirmininkas tapo advokatas A. O. Šalna. Surengtame bankete *Kenmore* viešbutyje, Bostone, susirinko 500 žmonių. Apdovanojimo proga pasakytose kalbose akcentuota ryšių tarp JAV lietuvių ir JAV žydų užmezgimo pradžia, pabrėžtas Lietuvos žydų ir lietuvių gražus sugyvenimas, prisimintas lenkų okupuotas Vilnius ir būtinumas jį atvaduoti. Vakaro banketą, kaip pabrėžė spauda, puikiai pravedė A. O. Šalna¹⁶. Renginį išgarsino ir angliška Bostono spauda – *The Boston Herald*, *Boston Globe*, *Boston Post* ir kt.¹⁷ Tokie renginiai ypač buvo svarbūs po Lenkijos ultimatumo Lietuvai. Be to, A. O. Šalna suorganizavo J. Budrio susitikimą su Bostono miesto valdžia, lankėsi Masačusetso valstijos Senate. Visa tai stiprino Lietuvos atstovų Amerikoje nusistatymą, kad tik A. O. Šalna vertas užimti garbės konsulo postą.

Lietuvos pasiuntinys Povilas Žadeikis, įvertindamas Bostono lietuvių padėtį, rašė Lietuvos užsienio reikalų ministrui, kad advokatai Antanas Šalna ir jo žmona Zuzana Puišytė-Šalnienė yra gerbiami Bostono lietuvių. O pats „ponas Šalna nėra partijos žmogus, jis yra vidurio veikėjas. Bostono lietuvių kolonijai kaip tik tinka tokio bešališko nusistatymo veikėjas, nes kolonija yra pasidalinusi į kovojančias tarp savęs skiltis: katalikų ir social-komunistų“¹⁸. Buvo nuspręsta Lietuvos garbės konsulą Bostone priskirti prie Lietuvos generalinio konsulato Niujorke ir jis turėjo atlikti karjeros konsulo pavestus darbus Bostone ir jo apylinkėse. P. Žadeikis tuo klausimu iš anksto buvo pasidomėjęs

¹⁵ 1964 03 14 J. Budrio laiškas p. Santvarai. *ALKA*. Antanas bei Zuzanos Šalną (Shallna) fondas, dėžė Nr. 2, b. (konsulo A. O. Šalnos veikla 1939–1940 m.), lapai nenumuoti.

¹⁶ Spaudos (1938 06 04) straipsnio *Pagerbimo banketas žydų veikėjui* iškarpa. Ten pat.

¹⁷ Straipsnių iškarpos. Ten pat.

¹⁸ 1938 11 23 P. Žadeikio rašto Nr. 1375 užsienio reikalų ministrui Kaune nuorašas. *LCVA*, f. 656, ap. 1, b. 21, l. 147–148.

JAV valstybės departamente ir ten gavo pritarimą¹⁹. Išsiaiškinęs formalumus JAV valdžios sluoksniuose, 1939 m. kovo 23 d. P. Žadeikis paprašė A. O. Šalnos parašyti Lietuvos užsienio reikalų ministrui prašymą (su dviem nuorašais) skirti jį garbės konsulu be jokio atlyginimo. Pasiuntinys pageidavo, kad A. O. Šalna prašymą parašytų lietuvių kalba, kadangi „ateityje teks susirašinėti lietuvių kalba“²⁰. Mat advokatas buvo linkęs rašyti angliškai, nes tai jo mokslo ir studijų kalba. Bet, tapus Lietuvos atstovu, jam jau reikėjo vartoti valstybinę kalbą. Tokį prašymą lietuvių kalba A. O. Šalna kovo 25 d. parengė ir išsiuntė per P. Žadeikį užsienio reikalų ministrui Juozui Urbšiuviui²¹.

Lietuvos Prezidentas Antanas Smetona oficialiai 1939 m. birželio 15 d. A. O. Šalną ir J. Bielskį paskyrė garbės konsulais Bostone ir Los Andžele, o JAV Prezidentas F. D. Ruzveltas rugpjūčio 7 d. pritarė paskyrimui. JAV lietuvių katalikų laikraštis *Darbininkas* 1939 m. gruodžio 5 d. numeryje publikavo Prezidentų A. Smetonos ir F. Ruzvelto pasirašytų A. O. Šalnos skyrimo raštų nuorašus²².

1939 m. rugsėjo 13 d. JAV valstybės departamentas nota informavo Lietuvos pasiuntinį P. Žadeikį apie galutinį A. O. Šalnos pripažinimą garbės konsulu ir atsiuntė pripažinimo dokumentus²³. Tą pačią dieną JAV lietuvių socialistų savaitraštis *Keleivis*, vienas iš pirmųjų, paskelbė apie A. O. Šalną, kaip garbės konsulą, trumpą žinutę: „Mums teko patirti, kad šiomis dienomis adv. Antanas Šalna buvo paskirtas Lietuvos garbės konsulu Bostone. Garbės konsulas tiesioginio atlyginimo iš Lietuvos valdžios negauna, bet gauna valstybės vėliavą, antspaudą ir teisę atstovauti Lietuvos piliečių reikalus.“²⁴ Apie paskyrimą vėliau rašė ne tik lietuviška, bet ir angliška Bostono spauda. Konsulato oficialus atidarymas buvo numatytas gruodžio 3 d. A. ir Z. Šalnų kontoros patalpose (366 *West Broadway, So. Boston*). Tai labai sujudino vietos lietuvių organizacijas – jų vadovai nusprendė iškilmingai paminėti Lietuvos garbės konsulato įkūrimą ir atidarymą ir kartu dar kartą pagarsinti Lietuvos vardą.

Generalinis konsulas J. Budrys jau rugpjūčio 3 d. sveikindamas naująjį Lietuvos garbės konsulą pageidavo oficialaus ir iškilmingo konsulato atidarymo, suteikiant jam „tinkamą autoritetą“ visuomenėje. Renginį suorganizuoti ir prvesti turėjo, anot J. Budrio, sudarytas komitetas iš Masačusetso valstijos lietuvių visų srovių atstovų, įtraukiant į jį ir vietinių žydų vadovus. Komitetas turėjo surinkti lėšų numatomam banketui ir, derindamas su

¹⁹ 1938 11 23 P. Žadeikio rašto Nr. 1375 užsienio reikalų ministrui Kaune nuorašas. *LCVA*, f. 656, ap. 1, b. 21, l. 148.

²⁰ 1939 03 23 P. Žadeikio laiško Nr. 243/P.D.10-21 A. O. Šalnai Bostone nuorašas. Ten pat, b. 132, l. 256.

²¹ Rašto nuorašas. *LCVA*, f. 658, ap. 1, b. 22, l. 7.

²² SKIRIUS, Juozas. *Julius J. Bielskis (1891–1976). Gyvenimas Amerikoje tarnaujant Lietuvai: JAV lietuvių veikėjas ir diplomatas*. Vilnius: Edukologija, 2008, p. 151; Lietuvos Prezidento Antano Smetonos raštas skiriant Antony O. Shallna Lietuvos garbės konsulu Bostone. *ALKA*. Antanas bei Zuzanos Šalnų (Shallna) fondas, dėžė Nr. 2, b. (konsulo A. O. Šalnos veikla 1939–1940 m.), lapai nenumėruoti; Lietuvos konsulas Shallna Bostone įgaliotas. *Darbininkas*, 1939, gruodžio 5, p. 1.

²³ 1939 09 14 P. Žadeikio raštas Nr. 875/P.D.10-21 A. O. Šalnai Bostone. *ALKA*. Antanas bei Zuzanos Šalnų (Shallna) fondas, dėžė Nr. 2, b. (konsulo A. O. Šalnos veikla 1939–1940 m.), lapai nenumėruoti.

²⁴ Adv. Šalna paskirtas garbės konsulu Bostone. *ALKA*. Antanas bei Zuzanos Šalnų (Shallna) fondas, dėžė Nr. 2, b. (konsulo A. O. Šalnos veikla 1939–1940 m.), lapai nenumėruoti.

J. Budriu, parengti viso renginio programą²⁵. Komiteto pirmininku buvo numatytas vietinis lietuvių aktyvistas dr. Antanas L. Kapočius, kuris su Antanu ir Zuzana Šalnomis pradėjo sudarinėti komiteto narių ir renginio dalyvių sąrašus²⁶.

Lygiagrečiai iniciatyvos ėmėsi ir Vilniaus vadavimo sąjungos Bostono skyrius, kurio juridiniu patarėju buvo A. O. Šalna. Skyrius, vadovaujamas Stasio Mockaus, nusprendė rengti banketą ir į jį kviesti žinomus vietos veikėjus, taip pat ir Lietuvos generalinį konsulą bei pasiuntinį. Kartu pretendavo praveisti ir konsulato atidarymo ceremoniją²⁷. Taigi, atsirado tam tikras nesusikalbėjimas, grėsmė pakenkti būsimajam renginiui. Į tai greitai sureagavo pasiuntinys P. Žadeikis, kuris laiške A. O. Šalnai pastebėjo, kad Bostono lietuvių kolonijoje „trūksta vienijančio centro, ir aš noriu tikėti, kad Tamstai su pritarėjais pasiseks tą spragą užtvėrti“. Pasiuntinys pageidavo, kad susikurtų Bostono lietuvių bendras komitetas ar taryba, kuri atstovautų lietuvių srovių vienybei²⁸. Jam pavyzdys buvo 1918–1919 m., kai JAV lietuviai turėjo savo bendrą tarybą. O tokios vienybės, anot pasiuntinio, šiandien reikia kaip ir anais laikais. Be to, pasiuntinys, kuris negalėjo dalyvauti iškilmėse, užsiminė J. Budriui, jeigu Bostono lietuviai sugebės susivienyti bendram darbui, tai galbūt jis ir atvyktų į iškilmės²⁹. Ir tokiu būdu P. Žadeikis bandė skatinti išeivius telktis, kurti bendrą organizaciją.

J. Budrys savaip bandė įtikinti S. Mockų, kad dr. A. Kapočius jau turi planą, kaip praveisti renginį. Siūlė VVS Bostono skyriaus veikėjams aktyviau įsiliesti į organizuojamą renginio pravedimo komitetą, kur turėtų dalyvauti visų organizacijų atstovai tam, kad iškilmės taptų visų valstijos lietuvių švente, kad visi lietuviai pajustų, jog „naujas konsulas yra visiems lietuviams lygiai draugiškai nusistatęs“³⁰. Lapkričio 2 d. organizacinio komiteto susirinkime pats dr. A. Kapočius atsisakė pirmininko pareigų S. Mockaus naudai, pasilikdamas išdininko pareigas. Be to, ir S. Mockus pageidavo, kad jį kaip pirmininką patvirtintų komiteto nariai ir kitame, labiau išplėstame, susirinkime. Mat buvo nutarta komiteto narių skaičių didinti, kviečiant iš kitų valstijos miestų lietuvių atstovus³¹. Atrodė, kad pavyko suderinti interesus. Lietuvių organizacijų atstovai lapkričio 9 d. sudarė šventinį organizacinį komitetą iš keliasdešimt žmonių ir numatė iškilmingą banketą praveisti *Boston City Club* patalpose. Generalinis konsulas J. Budrys parengė detalų konsulato atidarymo ceremonijos planą, kurį lapkričio 7 d. pasiuntė A. O. Šalnai suderinti su komitetu³². Lapkričio 24 d. *Darbininkas* pranešė visuomenei apie rengiamą

²⁵ 1939 08 03, J. Budrio konfidencialaus laiško Nr. 7120/36-N A. O. Šalnai į Bostoną nuorašas. *LCVA*, f. 658, ap. 1, b. 22, l. 14.

²⁶ 1939 08 11 A. O. Šalnos laiškas J. Budriui į Niujorką. Ten pat, l. 11.

²⁷ 1939 10 23 VVS Bostono skyriaus raštininko A. Ivaškos laiškas J. Budriui į Niujorką. Ten pat, l. 40.

²⁸ 1939 10 31 P. Žadeikio laiško Nr. 1154 A. O. Šalnai į Bostoną nuorašas. *LCVA*, f. 656, ap. 1, b. 134, l. 124.

²⁹ 1939 11 06 P. Žadeikio raštas Nr. 1177 „Dėl p. Šalnos iškilmės“ J. Budriui į Niujorką. *LCVA*, f. 658, ap. 1, b. 22, l. 44.

³⁰ 1939 10 30 J. Budrio laiško Nr. 10081 S. Mockui į Bostoną nuorašas (kopija pasiųsta A. O. Šalnai). *LCVA*, f. 658, ap. 1, b. 22, l. 30–31.

³¹ 1939 11 03 A. O. Šalnos laiškas J. Budriui į Niujorką. Ten pat, p. 41.

³² 1939 11 07 J. Budrio laiškas ponams Shallnoms. *ALKA*. Antanas bei Zuzanos Šalną (Shallna) fondas, dėžė Nr. 2, b. (konsulo A. O. Šalnos veikla 1939–1940 m.), lapai nenumeruoti.

konsulato atidarymą, kurį organizuoja tam reikalui „sudarytas mišrus komitetas“, dalyvaujant įvairių pakraipų lietuviams ir iš Lietuvos kilusiems žydams su advokatu Elihu Stone'u priešakyje. Norintys dalyvauti numatomame bankete buvo raginami iš anksto rezervuoti vietą. Bilieto kaina – 2 doleriai asmeniui³³.

Įdomiausia tai, kad tarp komiteto vadovybės narių nebuvo lietuvių dvasininkijos atstovų. O iš visų 47 komiteto narių tik du buvo kunigai – Pranciškus Juras ir Jonas Švagždys³⁴. Pasirodo, kad Bostono lietuvių parapijos klebonas Pranas Virmauskas į J. Budrio kvietimą dalyvauti komitete atsisakė, motyvas – užimtumas. Negana to, kaip paaiškėjo vėliau, jis „ne tik uždraudė savo vikarui, vargonininkui, bet ir kur tik galėjo vartojo savo įtaką pakenkti dalyvavimui. Kreipėsi net į kardinolą ir rezultate visiems kunigams dalyvauti buvo uždrausta“³⁵. Tokiu būdu klebonas, kaip ir daugelis JAV lietuvių katalikų vadovų, parodė savo nepritarimą ne tik naujam garbės konsului, bet ir Lietuvos valdžiai. Nepaisant to, išskilmėse gausiai dalyvavo katalikiško nusistatymo eilinių lietuvių.

Konsulato atidarymo dieną, t. y. gruodžio 3 d., sekmadienį, susirinko didžiulė Bostono gyventojų minia, grojo orkestras, atžygiavo Amerikos lietuvių legiono Dariaus–Girėno posto karo veteranai su Lietuvos ir JAV vėliavomis. Aktyviai dalyvavo žydų, kilusių iš Lietuvos, bei vietinių estų ir latvių atstovai, kurie savo konsulo Bostone neturėjo. Į konsulato atidarymo iškilmes atvykęs generalinis konsulas J. Budrys pirmiausia trumpai kalbėjo per WORL radiją, o vėliau susirinkusiesiems pasakė kalbą, priminė, jog garbės konsulas „atstovauja visą valstybę, todėl privalo būti visiems vienodai lygus ir prieinamas“³⁶. A. O. Šalna pasižadėjo garbingai eiti patikėtas pareigas ir jis prie konsulato iškėlė Lietuvos vėliavą. Orkestras sugrojo Lietuvos ir JAV himnus. Visi susirinkusieji sveikino pirmąjį Lietuvos garbės konsulą. Visos išskilmės gatvėje ir konsulato viduje buvo nufilmuotos. Vakare įvyko gausus banketas, kuriame dalyvavo 450 žmonių. Vakarą papuošė graži muzikinė programa, pajvairinta sveikinimo kalbomis ir perskaitytomis Lietuvos, Latvijos ir Estijos atstovų Amerikoje sveikinimo telegramomis³⁷. Tokiu būdu Bostone atsirado dar vienas (po Vašingtono, Niujorko, Čikagos ir Los Andželo) Lietuvos valdžios centras, kuris vėliau taps nepriklausomos valstybės, kai Lietuva bus okupuota bolševikų, vilties žiburėlis.

³³ Rengimo komisija. Naujo Lietuvos garbės konsulo A. O. Shallnos instaliacija. *Darbininkas*, 1939, lapkričio 24, Nr. 90, p. 6.

³⁴ Komiteto narių sąrašas. *ALKA*. Antanas bei Zuzanos Šalną (Shalna) fondas, dėžė Nr. 1, b. 15 (A. O. Šalnos surinktos iškarpos įvairia tema), lapai nenumeruoti.

³⁵ 1939 10 30 J. Budrio laiško Nr. 10083 kunigui Pr. Virmauskui į Bostoną nuorašas (kopija pasiųsta A. O. Šalnai). *LCVA*, f. 658, ap. 1, b. 22, l. 29; 1939 11 30, kun. Pr. Virmausko laiškas J. Budriui į Niujorką. Ten pat, p. 54; 1939 12 06, J. Budrio konfidencialaus laiško Nr. 11238/45-C Užsienio reikalų ministerijai Kaune nuorašas. Ten pat, p. 70.

³⁶ Straipsnio „Iškilmingas Lietuvos konsulato Bostone atidarymas“ iškarpa iš laikraščio *Vienybė*, 1939, gruodžio 11. Ten pat, l. 74.

³⁷ Ten pat.

Lietuvos garbės konsulato Bostone veikla 1939–1940 metais

Praktiškai A. O. Šalna konsulo darbą pradėjo, kai spalio 5 d. gavo iš generalinio konsulo J. Budrio, kuriam pavaldus buvo Bostonas, pirmąją instrukciją. Joje buvo nurodyta, kad A. O. Šalna kaip Lietuvos garbės konsulas turi prisistatyti Masačusetso valstijos gubernatoriui, Bostono merui ir kitų šalių konsulams, įsikūrusiems Bostono mieste; užvesti konsulato archyvą, sudaryti korespondencijos su Užsienio reikalų ministerija, Lietuvos pasiuntinybe Vašingtone, Lietuvos generaliniu konsulatu Niujorke ir kitomis įstaigomis bylas; buvo paaiškinta, kaip reikia numeruoti gaunamus ir siunčiamus raštus; buvo pasakyta, kad konsulatas turi turėti savo biblioteką, kuriai nuolat bus atsiunčiamos knygos ir periodiniai leidiniai. J. Budrys informavo, kad jis ministerijoje užsakė konsulatui vėliavą, herbą, antspaudus³⁸. Spalio 23 d. J. Budrys išsiuntė garbės konsulato bibliotekai knygų ir brošiūrų apie Lietuvą, jos ekonominę ir politinę padėtį. Generalinis konsulas rekomendavo A. O. Šalnai leidinius, kurių buvo daugiau nei vienas egzempliorius, savo nuožiūra išdalyti viešosioms ir universitetų bibliotekoms³⁹. Prieš pat konsulato atidarymą J. Budrys pasiskubino informuoti A. O. Šalną, kokie darbai iš karto gali užgrūsti garbės konsulą. Generalinis konsulas pabrėžė, kad, kaip rodo praktika, pirmiausia JAV lietuviai domisi savo turto reikalais Lietuvoje (nori jį atgauti, išduoti įgaliojimą artimiesiems jį valdyti ar parduoti). Tuo klausimu atsiuntė pavyzdinius dokumentus, kaip reikia juos užpildyti ir apiforminti. Antra, tai dokumentų (gimimo, vedybų ir mirties metrikų ištraukos ir ištikimybės valstybei liudijimai) iš Lietuvos parūpinimo reikalai. Interesantai privalo užpildyti tam tikras anketas ir už dokumentų parūpinimą, kaip akcentavo J. Budrys, imamas mokestis nuo 2 iki 3 dolerių. Tam reikalui J. Budrys taip pat atsiuntė reikalingus blankus. Trečia, JAV lietuviai domisi muitais už į Lietuvą siunčiamus daiktus ir valiutos padėtimi Lietuvoje⁴⁰. Garbės konsulas visais tais klausimais turi būti pasiruošęs.

A. O. Šalna, jau kaip Lietuvos atstovas, buvo pakviestas į Lietuvos pasiuntinio P. Žadeikio sušauktą taip vadinamąją „Konsulų konferenciją“ Lietuvos pasiuntinybėje Vašingtone 1939 m. gruodžio 9 ir 10 d. Konferencijos tikslas – apsvarstyti JAV lietuvių bendros politinės organizacijos sudarymo galimybes. Konferencijos protokolas rodo, kad A. O. Šalna pritarė, jog būtų įsteigta tokia organizacija, pabrėždamas išeivijos senųjų veikėjų teigiamą vaidmenį kuriant tokią organizaciją ir darbuojantis joje⁴¹. Tiesa, tuo klausimu garbės konsulas neturėjo galimybės daugiau ką pasakyti, bet šis jo pirmas susitikimas su visais Lietuvos karjeros diplomatais sudarė gerą galimybę aptarti visas kylančias problemas jo konsulinėje veikloje.

³⁸ 1939 10 05 J. Budrio raštas Nr. 9192/45-C „Instrukcija Nr. 1“ A. Shallnai į Bostoną. ALKA. Antanas bei Zuzanos Šalnų (Shallna) fondas, dėžė Nr. 2, b. (konsulo A. O. Šalnos veikla 1939–1940 m.), lapai nenumeruoti.

³⁹ 1939 10 23 J. Budrio laiško Nr. 9741/45-C A. O. Šalnai nuorašas. LCVA, f. 658, ap. 1, b. 22, l. 28.

⁴⁰ 1939 12 01 J. Budrio laiško Nr. 11090/45-C A. O. Šalnai nuorašas. Ten pat, l. 55–56.

⁴¹ Konsulų konferencija Lietuvos pasiuntinybėje Vašingtone gruodžio 9 ir 10 d. 1939 m. SKIRIUS, Juozas; RAČKAUSKAS, Jonas. *Amerikos lietuvių tarybos kūrimosi 1939–1941 metais atspindžiai dokumentuose ir spaudoje*. Chicago: LRSC, 1998, p. 65.

O jau antroje instrukcijoje gruodžio 27 d. J. Budrys išaiškino vizų teikimo ir dokumentų, skirtų Lietuvos įstaigoms, patvirtinimo sąlygas, mokesčio už atliktus konsulinius patarnavimus paėmimą. Garbės konsulas gavo teisę legalizuoti dokumentus, sudarytus Masačusetso ir Naujojo Hampšyro valstijose. Be to, buvo nurodyta, kad paimtą konsulinį mokestį garbės konsulas mėnesio pabaigoje privalo atsiųsti į Niujorko generalinį konsulatą, kuris atsiskaito su Užsienio reikalų ministerija⁴². Taigi praktiškai konsulatas pradėjo veikti 1939 m. pabaigoje jau išsismarkavus Antrajam pasauliniam karui.

Karas, suprantama, apribojo Lietuvos ir JAV ryšius, sustabdė išeivių apsilankymus savo senojoje Tėvynėje, o kartu ir A. O. Šalnos kaip konsulo veikla tapo minimali. Tiesa, jis lietuvių išeivių akyse buvo kaip jų veiklos vienijimosi ašis, kaip patikimas patarėjas, kaip jų atstovas JAV valdžios įstaigose. Be to, J. Budrys rekomendavo A. O. Šalnai palaikyti gerus santykius su Bostono latviais ir estais, iškelti Lietuvos vėliavą per Latvijos ir Estijos nepriklausomybės dienas. Buvo priminti labai geri latvių ir estų įspūdžiai iš Lietuvos garbės konsulato atidarymo. Ir jeigu latviai ir estai pakviestų A. O. Šalną į savo šventę, tai garbės konsulas, anot J. Budrio, savo sveikinimo kalboje turėtų pabrėžti trijų valstybių draugiškumą ir savo ryžtą „visuomet jiems padėti savo patarimais ir šiaip kuo reikės“⁴³. Tam visiškai pritarė Lietuvos garbės konsulas ir pažadėjo dėti visas pastangas draugiškiems santykiams palaikyti. Tik prašė jam atsiųsti informacijos apie Estiją ir Latviją. Generalinis konsulas J. Budrys tuo reikalu kalbėjosi su savo kolegomis latviu ir estu Niujorke, kurie pažadėjo siuntinėti į Bostoną naujausias žinias. Be to, Latvijos pasiuntinybė Vašingtone sutiko siųsti savo mėnesinį biuletinį⁴⁴. Tai rodė, kad latviai ir estai Bostone tikėjosi konsulinės pagalbos iš Lietuvos garbės konsulo.

A. O. Šalna toliau aktyviai veikė kartu su savo tautiečiais. Jis prisidėjo organizuojant bendrą visų lietuvių srovių Vasario 16-osios šventės minėjimą Bostone 1940 m., pasakė per radiją kalbą, sveikindamas Lietuvos valdžią Vilniaus atgavimo proga. Garbės konsulas teigiamai įvertino Lietuvos valdžios pastangas ir žemės ūkio, mokslo, meno, technikos, diplomatijos ir sporto gerus rezultatus. Jis pasidžiaugė, kad „galime didžiuotis, kad Jūs tokiomis neišpasakytomis sąlygomis 22 metų bėgyje galėjote išauginti tikrai pavyzdinę respubliką“⁴⁵.

Bolševikams okupavus kraštą 1940 m. birželio 15 d. iš esmės keitėsi garbės konsulo A. O. Šalnos, kaip ir kitų Lietuvos atstovų, veikla. Lietuvos atstovams atsisakius pripažinti Lietuvos įtraukimą į TSRS, Lietuvos komunistinė valdžia sustabdė pasiuntinybių ir konsulatų veiklą, reikalavo visus archyvus ir atstovybių turtą perduoti artimiausioms

⁴² 1939 12 27 J. Budrio konfidencialus raštas Nr. 11878/45-C „Instrukcija Nr. 2“ A. Šalnai į Bostoną. ALKA. Antanas bei Zuzanos Šalnų (Shallna) fondas, dėžė Nr. 2, b. (konsulo A. O. Šalnos veikla 1939–1940 m.), lapai nenumėruoti.

⁴³ 1940 01 13 J. Budrio laiško Nr. 364/45-C A. O. Šalnai į Bostoną nuorašas. LCVA, f. 658, ap. 1, b. 22, l. 80.

⁴⁴ 1940 01 16 A. Šalnos laiškas J. Budriui į Niujorką. Ten pat, l. 90; 1940 01 18, J. Budrio laiško Nr. 545/45-C A. O. Šalnai į Bostoną nuorašas. Ten pat, l. 91.

⁴⁵ Straipsnio „Konsulo Šalnos kalba Bostone (vasario 18 d. pasakyta per S. Minkaus radijo programą 16 Vasario proga)“ iškarpa iš dienraščio *Draugas*, 1940, kovo 4. ALKA. Antanas bei Zuzanos Šalnų (Shallna) fondas, dėžė Nr. 2, b. (konsulo A. O. Šalnos veikla 1939–1940 m.), lapai nenumėruoti.

TSRS atstovybėms, o patiems atstovams grįžti į Lietuvą. Praktiškai buvo nutraukiamas Lietuvos atstovybių finansavimas, o pačių atstovų grįžimas į okupuotą kraštą reišė tiesiai į kalėjimą ir tremtį. Tiesa, prieš tai visi Lietuvos diplomatai, tarp jų ir A. O. Šalna, iš TSRS atstovybių Amerikoje gavo anketas, kurias reikėjo užpildyti, prašant suteikti TSRS pilietybę⁴⁶. Tačiau nė vienas diplomatas to nepadarė ir liko ištikimais Lietuvos piliečiais, kartu rodydami pavyzdį visai išeivijai, tarp kurios buvo gausus būrys taip pat Lietuvos piliečių. Visiems pasitikėjimą didino ir JAV valdžios oficialus Lietuvos, kaip ir Latvijos bei Estijos, okupacijos nepripažinimas.

Tačiau tuo metu buvo ir tam tikrų nesklandumų tarp garbės konsulo Bostone ir Lietuvos karjeros diplomatų Amerikoje. Tiriant Lietuvos generalinio konsulato Niujorke archyvą pavyko rasti įdomų ir konfidencialų 1967 m. susirašinėjimą tarp Lietuvos atstovo Vašingtone Juozo Kajecko ir generalinio konsulo Niujorke Vytauto Stašinsko. Viename rašte J. Kajeckas pasiūlė A. O. Šalną pakelti į garbės generalinius konsulus Bostone⁴⁷. V. Stašinskas, kaip tiesioginis A. O. Šalnos šefas, asmeniniame laiške pareiškė, kad „nuo bet kokio pasisakymo paaukštinimo reikalu aš norėčiau susilaikyti“⁴⁸, ir paaiškino kodėl. Pirmiausia nurodė, kad nuo 1940 m. rugpjūčio pabaigos ryšiai tarp Lietuvos generalinio konsulato Niujorke ir garbės konsulo Bostone buvo visiškai nutrūkę – iš jo per daugybę metų nebuvo gauta jokio rašto, t. y. atsiskaitymo už konsulinę veiklą. Tai Lietuvos diplomatų buvo suprasta kaip A. O. Šalnos nenoras identifikuotis su Lietuvos reikalais. Be to, buvo pažymėta, kad dar 1940 m., Lietuvą įtraukus į TSRS sudėtį, tam tikrą laiką garbės konsulas nepareiškė savo pozicijos. Kaip tuo metu išsireiškė pasiuntinys P. Žadeikis, A. O. Šalna „sėdi ant tvoros“, atseit, nėra nusistatęs, kurion pusėn nultipti⁴⁹, t. y. ar paklusti TSRS diplomatų Amerikoje reikalavimams, ar tvirtai laikytis kaip nepriklausomos Lietuvos pareigūnui. Reikia manyti, kad pasiuntinio P. Žadeikio pozicija šiuo atveju pasireiškė per stipriai. Bet reikia ir jį suprasti, esant tokioms sudėtingoms Lietuvai sąlygoms (!!!). Kartu būtina pabrėžti, kad ir A. O. Šalna tikrai nepritarė Lietuvos okupacijai ir nesiruošė pildyti TSRS pareigūnų reikalavimų. Jis paprasčiausiai stebėjo įvykius, laukė. Apie tai prasitarė liepos 27 d. laiške J. Budriui⁵⁰. Tačiau toks laukimas, suprantama, netenkino Lietuvos pasiuntinio. Viename iš kelių P. Žadeikio laiškų, kur pasiuntinys tiesiai konsulo paklausė, ar „pasikeitusi Lietuvos padėtis Tamstos nebetenkina ir todėl norėtumėt iš garbės konsulo pareigų rezignuoti?“ Be to, pasiuntinys dar pridūrė, kad tai nieko nestebintų, jeigu A. O. Šalna pačią rezignaciją, t. y. atsistatydinimą, garbingai ir prideramai atliktų per Lietuvos pasiuntinį, kaip legalų nepriklausomos

⁴⁶ Anketa rusų kalba. Ten pat.

⁴⁷ 1967 01 05 J. Kajecko konfidencialus raštas Nr. 1251/sl. V. Stašinskui į Niujorką. LCVA, f. 658, ap. 1, b. 22, l. 146.

⁴⁸ 1967 02 14 V. Stašinsko rašto Nr. 252/45-c „Dėl A. O. Š. paaukštinimo“ J. Kajeckui Vašingtone nuorašas. Ten pat, l. 138.

⁴⁹ Ten pat, l. 137.

⁵⁰ 1940 07 27 A. O. Šalnos laiškas (anglų kalba) J. Budriui į Niujorką. Ten pat, l. 101.

Lietuvos atstovą⁵¹. Praėjus kelioms dienoms, t. y. rugsėjo 5 d., A. O. Šalna parašė anglų kalba laišką P. Žadeikiui, kuriame pareiškė, kad jis nekeičia savo pozicijos. Bet konkrečiai ir aiškiai neįvardijo, kad ir toliau jis lieka eiti garbės konsulo pareigas⁵². Reikia pasakyti, kad toks atsakymas tenkino Lietuvos pasiuntinį. Mat jis atsakomajame laiške pažymėjo, kad tą labai svarbu pasakyti ne tik JAV lietuviams, bet ir JAV vyriausybei, net ir visam pasauliui, jog JAV „mūsų frontas“, t. y. Lietuvos diplomatai, yra solidarūs, kaip ir buvo, ir toliau „esame pasiryžę veikti nepaisant tamsių jėgų grasinimo“⁵³. Tarp kitko, pasiuntinys paminėjo liūdną faktą – vienas Latvijos garbės konsulas (žydų kilmės) Klivlande atsiliepė į TSRS diplomatų Amerikoje raginimą ir perdavė TSRS ambasadai konsulato archyvus. P. Žadeikis tai įvertino ne tik kaip savo reprezentuojamos šalies, šiuo atveju Latvijos, išdavimą, bet ir kaip JAV vyriausybės įžeidimą, kuri „sovietams nepripažino jokių teisių (Baltijos valstybėse – J. S. past.) kaipo grobikams“⁵⁴. O formali Lietuvos diplomatų vienybė buvo išlaikyta.

Kuo galima būtų paaiškinti A. O. Šalnos pozicijas po 1940 m.? Reikia manyti, kad jam, kaip praktikuojančiam teisininkui ir JAV piliečiui, aktyviai dalyvaujančiam JAV politinėje veikloje, oficialiai būti okupuotos Lietuvos konsulu, matyt, buvo nenaudinga. Tai, kas buvo galima Lietuvos piliečiams ir diplomatams Jungtinėse Amerikos Valstijose, ne visuomet tiko JAV piliečiui ir Lietuvos diplomatui. Tai du skirtingi lietuvių statusai vienoje valstybėje. Nors formaliai A. O. Šalna išliko Lietuvos garbės konsulu, kurią pripažino ir JAV vyriausybė, bet jis pats to savo titulo bandė vengti. Tai ir galėtų paaiškinti jo labai minimalų susirašinėjimą su Lietuvos atstovais Vašingtone ir Niujorke. Be to, susirašinėjimuose jau nuo 1940 m. liepos 27 d. jis nebenaudoja oficialių garbės konsulato Bostone blankų su Lietuvos valstybės žymenimis, pasirašinėdavo tik kaip „advokatas A. O. Šalna“, susirašinėjimo kalba iš esmės tapo ne lietuvių, kaip buvo iki Lietuvos aneksijos, o anglų kalba. Tai, suprantama, pykdė Lietuvos karjeros diplomatus. Nepaisant to, A. O. Šalna ir toliau aktyviai dalyvavo visuomeninėje lietuvių veikloje. Jį ir toliau lietuvių išseivija priėmė kaip Lietuvos garbės konsulą.

Antano O. Šalnos veikla po 1940 metų

Lietuvai netekus nepriklausomybės keitėsi ir Lietuvos atstovų Amerikoje veikla. Konsulinis darbas, išduodant pageidaujamus dokumentus, buvo apribotas tik tais dokumentais, kurie buvo skirti tik JAV valdžiai ir jos įstaigoms. Lietuviškus pasus išdavinėjo ar pratęsinėjo dabar jau už nustatytą mokestį, nes finansinės paramos iš Lietuvos nebeliko.

⁵¹ 1940 08 30 P. Žadeikio laiškas Nr. 1236 A. O. Šalnai Bostone. ALKA, A. ir Z. Šalną fondas, dėžė 2, b. (konsulo A. O. Šalnos veikla 1939–1940 m.), lapai nenumeruoti.

⁵² 1940 09 05 A. O. Šalnos laiškas P. Žadeikiui Vašingtone nuorašas. Ten pat.

⁵³ 1940 09 16 P. Žadeikio laiškas Nr. 1314 A. Šalnai Lietuvos konsului Bostone. Ten pat.

⁵⁴ Ten pat.

Tiesa, buvo nuspręsta neversti intereso mokėti nurodytą sumą pinigų, o išaiškinti jam dabartinę padėtį, kad „jis suprastų, jog konsulai turi išlaikyti savo ofisus ir kad jis <...> pagal savo galimybes atitinkamai paaukotų“⁵⁵. Aišku, surinkti pinigai turėjo būti siunčiami į Niujorko generalinį konsulatą, nes garbės konsulai biurus išlaikė savo lėšomis.

Remiantis Lietuvos pasiuntinio P. Žadeikio 1940 m. rugpjūčio 20 d. instrukcija visiems konsulams, jų pagrindinis tuo momentu darbas – propaganda spaudoje. Buvo pažymėta, kad Lietuvos atstovų svarbiausias uždavinys – „rinkimas informacijos apie Lietuvą ir teikimas teisingų informacijų apie Lietuvą Amerikos lietuviams ir visai Amerikos visuomenei“⁵⁶. Platinant žinias, buvo pageidaujama laikytis didžiausio objektyvumo, vengti skleisti nepatikrintą informaciją. Jeigu žinių patikrinti nepavykdavo, tai reikėdavo, kaip nurodyta instrukcijoje, pažymėti, kad jos nepatikrintos. Be to, P. Žadeikis nurodė konsulams aktyviai reaguoti į skleidžiamą sovietinę propagandą⁵⁷.

Nors Tarybų Sąjungos kare su Vokietija JAV tapo komunistinės valstybės sąjungininke, bet garbės konsulas A. O. Šalna 1941 m. liepos 27 d., minint 19-ąsias JAV suteikto *de jure* pripažinimo Baltijos valstybėms metines, pareiškė oficialią padėką JAV vyriausybei už Baltijos valstybių tolimesnį pripažinimą. Kartu jis sušaukė susirinkimą Bostone supažindinti amerikiečių visuomenę su lietuvių, latvių ir estų kultūra, muzika ir padėtimi tuose kraštuose, okupuotuose bolševikų ir nacių. Ta proga Masačusetso valstijos gubernatorius skaitė palankų pareiškimą, sulaukusį didelio spaudos dėmesio. Būtina paminėti, kad tame susirinkime buvo įkurta Baltijos ir Amerikos draugija (*Baltic American Society*), kurios vadovu tapo A. O. Šalna⁵⁸. Lietuvos garbės konsulas nepraleisdavo progų per Lietuvos, Latvijos ir Estijos nepriklausomybės dienų paminėjimus amerikiečiams priminti Baltijos valstybių likimus. Pavyzdžiui, 1954 m. lapkričio 18 d. jis buvo pagrindinis kalbėtojas Bostono tarptautinių santykių institute. Klausytojams plačiai papasakojo apie Baltijos valstybių ekonominį progresą tarpukariu; apie sutartis su TSRS, kuri, sulaužydama jas, okupavo tas tris neutralias valstybes; apie vietinių gyventojų trėmimus ir persekiojimus. Atsiliepimai apie pranešimą buvo patys palankiausi⁵⁹.

Karo ir pokario metais garbės konsulas A. O. Šalna visuomet dalyvaudavo Masačusetso valstijos lietuvių rengiamose tautinėse ir religinėse šventėse. Jį kvietė skirtingų srovių – katalikų, tautininkų, sandariečių ir socialistų – atstovai. Pavyzdžiui, 1943 m. švenčiant Vasario 16-ąją dieną lietuvių katalikų veikėjas kunigas Pranciškus Juras, kviesdamas į Lorenzo miestelį, rašė konsului: „Nuoširdžiai prašau Tamstą su Ponia visą sekmadienį

⁵⁵ 1940 07 25 J. Budrio laiškas Nr. 7184/45-C A. O. Šalnai į Bostoną. Ten pat.

⁵⁶ 1940 08 20 P. Žadeikio rašto Nr. 1159 „Spaudos darbas“ J. Budriui į Niujorką nuorašas (nuorašai pasiūsti P. Daužvardžiui, A. O. Šalnai, J. Bielskiui). *ALKA*, A. ir Z. Šalną fondas, dėžė Nr. 2, b. 3 (konsulo A. O. Šalnos veikla 1939–1940 m.), lapai nenumuoti.

⁵⁷ Ten pat.

⁵⁸ SKIRIUS, Juozas. Lietuvos garbės konsulas Bostone Antanas Šalna (1894–1971). *Voruta*, 2013, rugpjūčio 17, Nr. 17, p. 14.

⁵⁹ 1954 11 23 A. O. Šalnos laiškas (anglų kalba) J. Budriui į Niujorką. *LCVA*, f. 658, ap. 1, b. 22, l. 126; *Baltic States Contribution Towards World Peace*. Ten pat, l. 127.

praleisti mano pastogėje. Tikrai jausčiau neapsakomai didelį malonumą turėti Tamstas pas save garbės svečiais. Jeigu galėtumėte suspėti prieš 9:30, turėtumėte proga išgirsti net gražaus bažnytinio giedojimo Šv. Mišių aukoje <...>. Prakalbas pradėsime lygiai trečią valandą. Iš savo pusės dėju visas pastangas, kad visos srovės nors šiame skaudžiai svarbiame momente sueitume į krūvą Tėvynės reikalais.⁶⁰ Lietuvos diplomatai kai kada paprašydavo A. O. Šalnai įvairių jubiliejų proga valstybiniu lygiu pasveikinti žymius vietos veikėjus⁶¹. Ji lietuvių išėivija visuomet vertino kaip Lietuvos garbės konsulę.

Pokario pradžioje A. O. Šalna aktyviai talkino Amerikos lietuvių tarybai ir Bendram Amerikos lietuvių fondui, padėdamas lietuvių pabėgėliams Vokietijoje ir Austrijoje susirasti giminių arba rėmėjų Amerikoje ir gauti jų iškvietimą atvykti apsigyventi JAV. Jo veiklos operatyvumas surandant gimines stebino lietuvių veikėjus. Pavyzdžiui, 1945 m. lapkričio 29 d. Lietuvos pasiuntinybės Vašingtone patarėjo Juozo Kajecko laiške A. O. Šalnai rašoma: „Malonu buvo patirti, kad Tamsta taip stebėtinai greitai p. Ig. Lušį suradai ir kontaktavai.“⁶² Konsulo, kaip aukštai kvalifikuoto teisininko, patirtis ir platus ryšiai labai pravertė tarpininkaujant tarp naujųjų lietuvių ateivių ir JAV valdžios įstaigų, užpildant reikalingus dokumentus. A. O. Šalnai autoritetas amerikiečiams kai kada tapdavo net savotiškas garantas. Būtina pažymėti, kad Lietuvos garbės konsulas talkininkavo ir latvių imigrantams. Už suteiktas paslaugas jis 1968 m. lapkričio 17 d. buvo apdovanotas Laisvojo pasaulio latvių organizacijų federacijos medaliu ir garbės raštais⁶³.

Kad ir negausus Antano ir Zuzanos Šalnų dokumentų fondas, saugomas Amerikos lietuvių kultūros archyve Putnamo miestelyje, Konektikuto valstijoje, bet jis akivaizdžiai liudija garbės konsulo susirašinėjamą su JAV įstaigomis ir privačiais asmenimis Lietuvos, JAV lietuvių ir įvairių organizacijų reikalais pokario metais. Jis, kaip advokatas, tvarkė Masačusetso ir kitų aplinkinių valstijų lietuvių palikimo bylas; buvo nepakeičiamas Lietuvos diplomatom Amerikoje patarėjas teisės, ypač tarptautinės teisės, klausimais⁶⁴.

Nepaisant Lietuvos generalinio konsulo Niujorke tam tikro skeptiškumo A. O. Šalnai atžvilgiu, jo amžiaus ir tarnybos jubiliejų proga visuomet būdavo Lietuvos diplomatijos tarnybos šefo Stasio Lozoraičio ir Lietuvos atstovo Vašingtone Juozo Kajecko pasveikinimai, padėkojimai ir nuoširdūs palinkėjimai⁶⁵. Tai buvo būtina ne tik žmogiškąja, bet ir diplomatine prasme, nes, pirma, A. O. Šalna buvo paskirtas nepriklausomos Lietuvos valdžios ir, antra, šiaip ar taip visuomenėje jis buvo vertinamas kaip Lietuvos garbės

⁶⁰ 1943 02 18 kunigo P. Juro laiškas garbės konsului A. O. Šalnai į Bostoną. *ALKA*, A. ir Z. Šalnų fondas, dėžė 2, b. 3 (konsulo A. O. Šalnai veikla 1939–1940 m.), lapai nenumeruoti.

⁶¹ 1951 05 14 J. Budrio laiško Nr. 4340 Lietuvos konsului A. O. Šalnai į Bostoną nuorašas. *LCVA*, f. 658, ap. 1, b. 22, l. 115.

⁶² 1945 11 29 J. Kajecko laiškas Lietuvos garbės konsului A. O. Šalnai. *ALKA*, A. ir Z. Šalnų fondas, dėžė 4, b. 3 (susirašinėjimas 1941–1945 m.), lapai nenumeruoti.

⁶³ Medalio diplomas. Ten pat, dėžė 7, b. 19 (1968 m. latvių įteikto A. O. Šalnai medalio diplomas), lapai nenumeruoti; Straipsnio „Pagerbtas adv. A. O. Shallna“ iškarpa iš *Darbininkas*, 1968, gruodžio 17. *LCVA*, f. 658, ap. 1, b. 22, l. 149.

⁶⁴ 1964 04 10 A. O. Šalnai laiškas (anglų kalba) J. Budriui į Niujorką. Ten pat, l. 133.

⁶⁵ 1964 03 12 S. Lozoraičio iš Paryžiaus sveikinimo p. konsului A. O. Šalnai nuorašas. Ten pat, l. 132; 1969 02 25 J. Kajecko iš Vašingtono sveikinimo p. Lietuvos konsului A. O. Šalnai nuorašas. Ten pat, l. 151 ir kt.

konsulas, kuris oficialiai neatsisakė tų pareigų. Pagaliau Lietuvos diplomatinei tarnybai politiniais sumetimais visiškai nereikėjo bereikalingos ir viešos trinties tarp savo atstovų. Tarnyba buvo priversta tenkintis net minimaliu savo oficialiu statusu tarptautinėje plotmėje.

Laisvalaikiu A. O. Šalna labai domėjosi Lietuvos istorija ir pats buvo išitraukęs į tradicinę JAV lietuvių ir lenkų diskusiją kai kuriais senosios Lietuvos klausimais. Jis rinko medžiagą apie garsiuosius JAV nepriklausomybės karo dalyvius, atvykusius iš Abiejų Tautų Respublikos, – generolus Tada Kosciuską ir Kazimierą Pulaskį. A. O. Šalna parašė ne vieną straipsnį anglų kalba⁶⁶, bandydamas aiškinti JAV visuomenei apie šių generolų lietuvišką kilmę.

Garbės konsulas mirė 1971 m. birželio 19 d. Bostone ir palaidotas *Mount Auburn* kapinėse, Kembridže, Masatčusetse.⁶⁷ Į laidotuves atvyko Lietuvos atstovas Vašingtone J. Kajeckas. Be jo, prie kapo kalbas sakė poetas Stasys Santvaras ir kt. Laidotuvių proga buvo suaukota 1 055 doleriai, kuriuos perdavė Lietuvių fondui konsulo A. O. Šalnos vardu⁶⁸.

Lietuvos diplomatinei tarnybai tuojau iškilo naujo garbės konsulo Bostone suradimo klausimas. Akcentuotos dvi sąlygos: garbės konsulo padėtis visuomenėje ir nauda tvarkant Lietuvos reikalus. Kaip rodo dokumentai, svarstytos kelios ne tik lietuvių išeivių, bet ir vietinių amerikiečių kandidatūros⁶⁹. Tarp kandidatų buvo ir Zuzana Šalnienė. Tiesa, jos tuo metu sveikata, ypač po vyro mirties, buvo, anot generalinio konsulo Aniceto Simučio, „labai sušlubavusi“. Įdomu pastebėti, kad laikraščio *Vienybė* 1979 m. rugsėjo 14 d. numeryje buvo publikuota Z. Šalnienės nuotrauka ir žinutėje anglų kalba parašyta, kad po vyro mirties ji paskirta Lietuvos garbės konsule Masačusetso valstijoje⁷⁰.

Išvados

Lietuvos valdžia iki pat XX a. 4-ojo dešimtmečio pabaigos nesteigė savo garbės konsulatų Jungtinėse Amerikos Valstijose, nors apie tai buvo galvojama. Nesteigė, nes Lietuvos prekyba su JAV buvo minimali, be to, Lietuvos valdžia nenorėjo piktinti JAV

⁶⁶ SHALLNA, Antony O. Adjudication of General Kosciuszko's wills. *The Massachusetts Law Society Journal*. 20th Anniversary Edition. December 1949, p. 123–126; Shallna, Antony O. General Kosciuszko – A Lithuanian? *Pasaulio lietuvių žinynas*. Sudarė Anicetas Simutis. Brooklyn: Lietuvių prekybos rūmai New Yorke, 1958, p. 68–70; SKIRIUS, Juozas. XX amžiaus JAV lietuvių ir Lietuvos istorikų požiūris į generolą Tada Kosciuską. *Istorija*, 2011, t. 82, p. 47–55.

⁶⁷ A. Shallna, Ex-Consul. *Boston Herald Treveler*, Monday, June 21, 1971, p. 31; straipsnio „Mirė Lietuvos konsulas adv. Antanas O. Shallna“ iškarpa iš *Keleivis*, 1971, birželio 22. LCVA, f. 658, ap. 1, b. 22, l. 160 ir kt.

⁶⁸ Straipsnio „Bostono žinios“ iškarpa iš *Darbininkas*, 1971, liepos 28. LCVA, f. 658, ap. 1, b. 22, l. 173.

⁶⁹ 1971 07 01 J. Kajecko konfidencialaus rašto Nr. 1120 S. Lozoraičiui į Romą nuorašas. Ten pat, l. 177; S. Lozoraičio konfidencialus raštas „A. a. konsulo Šalnos eventualaus įpėdinio klausimas“ (be datos). Gauna: Vašingtonas, Niujorkas, Čikaga ir Torontas. Ten pat, l. 176.

⁷⁰ 1971 09 15 A. Simučio iš Niujorko *Pro memoria* Nr. 1710/45-C nuorašas (gauna: Roma, Vašingtonas, Čikaga, Torontas). Ten pat, l. 174; iškarpa iš laikraščio *Vienybė*, 1979, rugsėjo 19. Ten pat, l. 190.

lietuvių skiriant garbės konsulą nelietuvį. Skiriant vietinį lietuvį buvo galima susilaukti didelio nepritarimo iš vienos ar kitos išėivijos ideologinės srovės atstovų. Vis dėlto Lietuvos valdžia 1938 m. apsisprendė skirti garbės konsulais lietuvius JAV piliečius, gerai žinomus amerikiečių visuomenei ir daugiau ar mažiau priimtinius visoms JAV lietuvių patriotinėms srovėms, palankius Lietuvos valdžiai ir patriotiškai nusiteikusius.

Padidėjus Lietuvos maisto produktų eksportui į JAV ir amerikiečiams rengiantis Niujorke ir Los Andžele atidaryti *Pasaulio parodas*, 1939 m. buvo įsteigti du garbės konsulatai Los Andžele ir Bostone, siekiant suaktyvinti vietines lietuvių kolonijas. Lietuvos garbės konsulu Bostone buvo pasirinktas advokatas Antanas Osvaldas Šalna, gimęs JAV ir jos pilietis, turintis plačius ryšius JAV politiniuose ir visuomeniniuose sluoksniuose, dalyvaujantis JAV lietuvių organizacijų veikloje. Tai buvo liberalių pažiūrų lietuvis, vedęs lietuvaiteį, taip pat teisininkę Zuzaną Puišytę.

1939 m. gruodžio 3 d. buvo iškilmingai atidarytas garbės konsulas, renginyje buvo daug dalyvių. Konsulatą atidarė atvykęs Lietuvos generalinis konsulas Jonas Budrys iš Niujorko. Dalyvavo ne tik skirtingų pažiūrų lietuviai, bet ir vietiniai žydų, estų ir latvių atstovai. Dalis lietuvių kunigų politiniais sumetimais ignoravo renginį. Propagandinis iškilmingumas buvo siejamas ir su Vilniaus krašto atgavimu, valstybingumo stiprinimu.

Lietuvos garbės konsulas Bostone, veikiantis Masačusetso valstijoje, buvo pavaldus generaliniam konsulatui Niujorke ir atlikinėjo karjeros konsulo skirtus darbus. Veiklos laikas buvo gana trumpas, nes 1940 m. Lietuva buvo okupuota ir aneksuota Tarybų Sąjungos. A. O. Šalna, tam tikrą laiką stebėjęs įvykius, nesiryžo tuojau pat ir garsiai pareikšti savo pozicijos. Tai sukėlė nepasitenkinimą ir abejonių juo iš Lietuvos karjeros diplomatų pusės. Tačiau santykiai tarp jų nebuvo aštrinami.

Nors A. O. Šalna oficialiai ir neatsisakė garbės konsulo titulo, bet jis stengėsi viešai, ypač JAV visuomenėje, tai nereklamuoti. Minimaliai palaikė ryšį su Lietuvos atstovais JAV. Tokia garbės konsulo pozicija paaiškinama tuo, kad jam kaip JAV piliečiui, dalyvaujančiam politinėje veikloje, ir praktikuojančiam teisininkui ne visuomet buvo naudinga viešinti savo kaip Lietuvos valstybės, kurios jau nėra, atstovo statusą. Tokia pozicija vėliau A. O. Šalnai „užtrenkė duris“ jo paaukštinimui į Lietuvos garbės generalinius konsulus.

Lietuvių išėivija A. O. Šalną priimdavo kaip Lietuvos garbės konsulą, kai jis dalyvavo išėivijų, tarp jų ir latvių bei estų, renginiuose. Sakė sveikinimo kalbas, primindavo Lietuvos, Latvijos ir Estijos nepriklausomas valstybes, jų okupaciją ir jos padarinius. Jis teisiniais patarimais padėjo išėiviams ir Lietuvos diplomatinei tarnybai, vedė palikimų bylas, lietuvių ir latvių reikalais susirašinėjo su JAV valdžios įstaigomis bei organizacijomis. Buvo aktyvus paskaitininkas JAV angliškoje visuomenėje, skleidė informaciją Lietuvos istorijos klausimais (apie Tado Kosciuškos ir Kazimiero Pulaskio lietuvišką kilmę). Mirė 1971 m. birželio 19 d. Bostone.

Šaltiniai ir literatūra

Šaltiniai

1. 1930 12 08 B. K. Balučio iš Vašingtono konfidencialaus laiško Nr. 1444/A. D. 25-6 Johnui J. Romanui į New Center, Mass. nuorašas. *Lietuvos centrinis valstybės archyvas* (toliau – LCVA), f. 656, ap. 1, b. 113, l. 721.
2. 1933 11 09 Kumo (?) laiško Nr. 1170 Zuzanai Šalnienei Bostone nuorašas. LCVA, f. 656, ap. 1, b. 21, l. 69.
3. 1934 11 22 URM kanceliarijos viršininko a. i. dr. E. Jatulio raštas Nr. 23423 Lietuvos generaliniam konsulatui Niujorke. LCVA, f. 658, ap. 1, b. 22, l. 4.
4. 1938 11 23 P. Žadeikio rašto Nr. 1375 užsienio reikalų ministrui Kaune nuorašas. LCVA, f. 656, ap. 1, b. 21, l. 147–148.
5. 1939 03 23 P. Žadeikio laiško Nr. 243/P.D.10-21 A. O. Šalnai Bostone nuorašas. LCVA, f. 656, ap. 1, b. 132, l. 256.
6. 1939 08 03 J. Budrio konfidencialaus laiško Nr. 7120/36-N A. O. Šalnai į Bostoną nuorašas. LCVA, f. 658, ap. 1, b. 22, l. 14.
7. 1939 08 11 A. O. Šalnos laiškas J. Budriui į Niujorką. LCVA, f. 658, ap. 1, b. 22, l. 11.
8. 1939 09 14 P. Žadeikio raštas Nr. 875/P.D.10-21 A. O. Šalnai Bostone. ALKA. Antanas bei Zuzanos Šalnų (Shallna) fondas, dėžė Nr. 2, b. (konsulo A. O. Šalnos veikla 1939–1940 m.), lapai nenumeruoti.
9. 1939 10 05 J. Budrio raštas Nr. 9192/45-C „Instrukcija Nr. 1“ A. Shallnai į Bostoną. ALKA. Antanas bei Zuzanos Šalnų (Shallna) fondas, dėžė Nr. 2, b. (konsulo A. O. Šalnos veikla 1939–1940 m.), lapai nenumeruoti.
10. 1939 10 23 J. Budrio laiško Nr. 9741/45-C A. O. Šalnai nuorašas. LCVA, f. 658, ap. 1, b. 22, l. 28.
11. 1939 10 30 J. Budrio laiško Nr. 10081 S. Mockui į Bostoną nuorašas (kopija pasiūsta A. O. Šalnai). LCVA, f. 658, ap. 1, b. 22, l. 30–31.
12. 1939 10 30 J. Budrio laiško Nr. 10083 kunigui Pr. Virmauskui į Bostoną nuorašas (kopija pasiūsta A. O. Šalnai). LCVA, f. 658, ap. 1, b. 22, l. 29.
13. 1939 10 31 P. Žadeikio laiško Nr. 1154 A. O. Šalnai į Bostoną nuorašas. LCVA, f. 656, ap. 1, b. 134, l. 124.
14. 1939 11 03 A. O. Šalnos laiškas J. Budriui į Niujorką. LCVA, f. 658, ap. 1, b. 22, p. 41.
15. 1939 11 07 J. Budrio laiškas ponams Shallnoms. ALKA. Antanas bei Zuzanos Šalnų (Shallna) fondas, dėžė Nr. 2, b. (konsulo A. O. Šalnos veikla 1939–1940 m.), lapai nenumeruoti.
16. 1939 11 30 kun. P. Virmausko laiškas J. Budriui į Niujorką. LCVA, f. 658, ap. 1, b. 22, p. 54.
17. 1939 12 01 J. Budrio laiško Nr. 11090/45-C A. O. Šalnai nuorašas. LCVA, f. 658, ap. 1, b. 22, l. 55–56.
18. 1939 12 27 J. Budrio konfidencialus raštas Nr. 11878/45-C „Instrukcija Nr. 2“ A. Šalnai į Bostoną. ALKA. Antanas bei Zuzanos Šalnų (Shallna) fondas, dėžė Nr. 2, b. (konsulo A. O. Šalnos veikla 1939–1940 m.), lapai nenumeruoti.

19. 1939 10 23 VVS Bostono skyriaus raštininko A. Ivaškos laiškas J. Budriui į Niujorką. *LCVA*, f. 658, ap. 1, b. 22, l. 40.
20. 1939 11 06 P. Žadeikio raštas Nr. 1177 „Dėl p. Šalnos iškilmės“ J. Budriui į Niujorką. *LCVA*, f. 658, ap. 1, b. 22, l. 44.
21. 1939 12 06 J. Budrio konfidencialaus laiško Nr. 11238/45-C Užsienio reikalų ministerijai Kaune nuorašas. *LCVA*, f. 658, ap. 1, b. 22, l. 70.
22. 1940 01 13 J. Budrio laiško Nr. 364/45-C A. O. Šalnai į Bostoną nuorašas. *LCVA*, f. 658, ap. 1, b. 22, l. 80.
23. 1940 01 16 A. Šalnos laiškas J. Budriui į Niujorką. *LCVA*, f. 658, ap. 1, b. 22, l. 90.
24. 1940 07 25 J. Budrio laiškas Nr. 7184/45-C A. O. Šalnai į Bostoną. *ALKA*, A. ir Z. Šalną fondas, dėžė 2, b. (konsulo A. O. Šalnos veikla 1939–1940 m.), lapai nenumeruoti.
25. 1940 07 27 A. O. Šalnos laiškas (anglų kalba) J. Budriui į Niujorką. *LCVA*, f. 658, ap. 1, b. 22, l. 101.
26. 1940 08 20 P. Žadeikio rašto Nr. 1159 „Spaudos darbas“ J. Budriui į Niujorką nuorašas (nuorašai pasiųsti P. Daužvardžiui, A. O. Šalnai, J. Bielskiui). *ALKA*, A. ir Z. Šalną fondas, dėžė Nr. 2, b. 3 (konsulo A. O. Šalnos veikla 1939–1940 m.), lapai nenumeruoti.
27. 1940 08 30 P. Žadeikio laiškas Nr. 1236 A. O. Šalnai Bostone. *ALKA*, A. ir Z. Šalną fondas, dėžė 2, b. (konsulo A. O. Šalnos veikla 1939–1940 m.), lapai nenumeruoti.
28. 1940 09 05 A. O. Šalnos laiškas P. Žadeikiui Vašingtone nuorašas.
29. 1940 09 16 P. Žadeikio laiškas Nr. 1314 A. Šalnai Lietuvos konsului Bostone. *ALKA*, A. ir Z. Šalną fondas, dėžė 2, b. (konsulo A. O. Šalnos veikla 1939–1940 m.), lapai nenumeruoti.
1940 01 18 J. Budrio laiško Nr. 545/45-C A. O. Šalnai į Bostoną nuorašas.
30. 1943 02 18 kunigo P. Juro laiškas garbės konsului A. O. Šalnai į Bostoną. *ALKA*, A. ir Z. Šalną fondas, dėžė 2, b. 3 (konsulo A. O. Šalnos veikla 1939–1940 m.), lapai nenumeruoti.
31. 1945 11 29 J. Kajecko laiškas Lietuvos garbės konsului A. O. Šalnai. *ALKA*, A. ir Z. Šalną fondas, dėžė 4, b. 3 (susirašinėjimas 1941–1945 m.), lapai nenumeruoti.
32. 1951 05 14 J. Budrio laiško Nr. 4340 Lietuvos konsului A. O. Šalnai į Bostoną nuorašas. *LCVA*, f. 658, ap. 1, b. 22, l. 115.
33. 1954 11 23 A. O. Šalnos laiškas (anglų kalba) J. Budriui į Niujorką. *LCVA*, f. 658, ap. 1, b. 22, l. 126.
34. 1964 03 12 S. Lozoraičio iš Paryžiaus sveikinimo p. konsului A. O. Šalnai nuorašas. *LCVA*, f. 658, ap. 1, b. 22, l. 132.
35. 1964 03 14 J. Budrio laiškas p. Santvarai. *ALKA*. Antanas bei Zuzanos Šalną (Shallna) fondas, dėžė Nr. 2, b. (konsulo A. O. Šalnos veikla 1939–1940 m.), lapai nenumeruoti.
36. 1964 04 10 A. O. Šalnos laiškas (anglų kalba) J. Budriui į Niujorką. *LCVA*, f. 658, ap. 1, b. 22, l. 133.
37. 1967 01 05 J. Kajecko konfidencialus raštas Nr. 1251/sl. V. Stašinskui į Niujorką. *LCVA*, f. 658, ap. 1, b. 22, l. 146.
38. 1967 02 14 generalinio konsulo V. Stašinsko Niujorke laiško Nr. 252/45-C „Dėl A. O. Š. paaukštinimo“ J. Kajeckui į Vašingtoną nuorašas. *LCVA*, f. 658, ap. 1, b. 22, l. 137–138.

39. 1969 02 25 J. Kajecko iš Vašingtono sveikinimo p. Lietuvos konsului A. O. Šalnai nuorašas. *LCVA*, f. 658, ap. 1, b. 22, l. 151 ir kt.
40. 1971 07 01 J. Kajecko konfidencialaus rašto Nr. 1120 S. Lozoraičiui į Romą nuorašas. *LCVA*, f. 658, ap. 1, b. 22, l. 177.
41. 1971 09 15 A. Simučio iš Niujorko *Pro memoria* Nr. 1710/45-C nuorašas (gauna: Roma, Vašingtonas, Čikaga, Torontas). *LCVA*, f. 658, ap. 1, b. 22, l. 174.
42. Iškarpa iš laikraščio *Vienybė*, 1979, rugsėjo 19. *LCVA*, f. 658, ap. 1, b. 22, l. 190.
43. A. Shallna, Ex-Consul. *Boston Herald Traveler*, Monday, June 21, 1971, p. 31.
44. Adv. Šalna paskirtas garbės konsulu Bostone. *ALKA*. Antanas bei Zuzanos Šalnų (Shallna) fondas, dėžė Nr. 2, b. (konsulo A. O. Šalnos veikla 1939–1940 m.), lapai nenumeruoti.
45. Biography of Antody Oswald Shallna. Born February 28, 1894 – Dead June 19, 1971. *ALKA*, Zuzanos ir Antano Šalnų (Shallna) archyvas, dėžė Nr. 1, b. 3 (Antano Šalnos biografiniai faktai), lapai nenumeruoti.
46. Būkime auszrininkai... Adv. Anthony O. Shallnos pasikalbėjimas su LTD Bostono skyriaus pirmininku adv. dr. Br. Kalvaičiu. *Teisininkų žinios*, 1958, sausis–birželis, Nr. 23–24, p. 7.
47. Komiteto narių sąrašas. *ALKA*. Antanas bei Zuzanos Šalnų (Shallna) fondas, dėžė Nr. 1, b. 15 (A. O. Šalnos surinktos iškarpos įvairia tema), lapai nenumeruoti.
48. Lietuvos konsulas Shallna Bostone įgaliotas. *Darbininkas*, 1939, gruodžio 5, p. 1.
49. Lietuvos Prezidento Antano Smetonos raštas skiriant Antony O. Shallna Lietuvos garbės konsulu Bostone. *ALKA*. Antanas bei Zuzanos Šalnų (Shallna) fondas, dėžė Nr. 2, b. (konsulo A. O. Šalnos veikla 1939–1940 m.), lapai nenumeruoti.
50. Medalio diplomas. Dėžė 7, b. 19 (1968 m. latvių įteikto A. O. Šalnai medalio diplomas), lapai nenumeruoti.
51. Rašto nuorašas. *LCVA*, f. 658, ap. 1, b. 22, l. 7.
52. Rengimo komisija. Naujo Lietuvos garbės konsulo A. O. Shallnos instaliacija. *Darbininkas*, 1939, lapkričio 24, Nr. 90, p. 6.
53. S. Lozoraičio konfidencialus raštas „A. a. konsulo Šalnos eventualaus įpėdinio klausimas“ (be datos). Gauna: Vašingtonas, Niujorkas, Čikaga ir Torontas. *LCVA*, f. 658, ap. 1, b. 22, l. 176.
54. Straipsnio „Bostono žinios“ iškarpa iš *Darbininkas*, 1971, liepos 28. *LCVA*, f. 658, ap. 1, b. 22, l. 173.
55. Straipsnio „Konsulo Šalnos kalba Bostone (vasario 18 d. pasakyta per S. Minkaus radijo programą 16 Vasario progą)“ iškarpa iš dienraščio *Draugas*, 1940, kovo 4. *ALKA*. Antanas bei Zuzanos Šalnų (Shallna) fondas, dėžė Nr. 2, b. (konsulo A. O. Šalnos veikla 1939–1940 m.), lapai nenumeruoti.
56. Straipsnio „Mirė Lietuvos konsulas adv. Antanas O. Shallna“ iškarpa iš *Keleivis*, 1971, birželio 22. *LCVA*, f. 658, ap. 1, b. 22, l. 160 ir kt.
57. Straipsnio „Pagerbtas adv. A. O. Shallna“ iškarpa iš *Darbininkas*, 1968, gruodžio 17. *LCVA*, f. 658, ap. 1, b. 22, l. 149.

Literatūra

1. Bostono lietuviai. *Lietuviškoji enciklopedija*. Kaunas, 1936, t. 4, p. 316.
2. Bostono lietuviai. *Lietuvių enciklopedija*. Boston, 1954, t. 3, p. 156–162.
3. Konsulų konferencija Lietuvos pasiuntinybėje Vašingtone gruodžio 9 ir 10 d. 1939 m. SKIRIUS, Juozas; RAČKAUSKAS, Jonas. *Amerikos lietuvių tarybos kūrimosi 1939–1941 metais atspindžiai dokumentuose ir spaudoje*. Chicago: LRSC, 1998.
4. *Lietuvos užsienio reikalų ministrai 1918–1940*. Kaunas: Šviesa, 1999.
5. SHALLNA, Antony O. Adjudication of General Kosciuszko's wills. *The Massachusetts Law Society Journal. 20th Anniversary Edition*. December 1949, p. 123–126.
6. SHALLNA, Antony O. General Kosciuszko – A Lithuanian? *Pasaulio lietuvių žinynas*. Sudarė Anicetas Simutis. Brooklyn: Lietuvių prekybos rūmai New Yorke, 1958, p. 68–70.
7. SKIRIUS, Juozas. „Pienocentro“ bandymas prasiveržti į JAV rinką XX a. 4-ojo dešimtmečio viduryje. *Istorija*, 2004, t. 61, p. 38–47.
8. SKIRIUS, Juozas. *Julius J. Bielskis (1891–1976). Gyvenimas Amerikoje tarnaujant Lietuvai: JAV lietuvių veikėjas ir diplomatas*. Vilnius: Edukologija, 2008.
9. SKIRIUS, Juozas. Lietuvos didžiųjų bendrovių centralizuoto eksporto organizavimas į JAV 1937–1939 m. *Istorija*, 2002, t. 51, p. 44–53.
10. SKIRIUS, Juozas. Lietuvos garbės konsulas Bostone Antanas Šalna (1894–1971). *Voruta*, 2013, rugpjūčio 17, Nr. 17, p. 14.
11. SKIRIUS, Juozas. Mėsos produktų eksportas į JAV ir perspektyvos 1929–1940 m. *Istorija*, 2004, t. 59–60, p. 82–92.
12. SKIRIUS, Juozas. XX amžiaus JAV lietuvių ir Lietuvos istorikų požiūris į generolą Tada Kosciuską. *Istorija*, 2011, t. 82, p. 47–55.
13. Šalna Antanas Osvaldas. *JAV lietuviai. Biografijų žinynas*. Vilnius, 2002, t. 2, p. 321.
14. Šalna Antanas Osvaldas. *Lietuvių enciklopedija*, Boston, 1963, t. 29, p. 325–326.

Known and Unknown Activities of Lithuanian Honorary Consul in Boston Antanas Osvaldas Šalna (1939–1971)

Juozas Skirius

Lithuanian University of Educational Sciences, Faculty of History, Department of Universal History,
T. Ševčenkos St. 31, Vilnius, Lithuania,
e-mail: juozas.skirius@leu.lt

Summary

The Lithuanian government did not establish its honorary consulates in the United States of America until the late 1930s, though it was the issue under consideration. Honorary consulates were not established because the Lithuanian trade with the US was minimal; besides, the Lithuanian government did not want to evoke dissatisfaction among Lithuanian Americans by appointing an honorary consul who was not Lithuanian. Immense discontent could also have been caused to representatives of one or another ideological movement of the Lithuanian émigré community by appointing a local Lithuanian. Nevertheless, in 1938 the Lithuanian government resolved to appoint Lithuanians who were US citizens, educated, well-familiar to the American society, more or less acceptable to all patriotic movements of Lithuanian Americans (Catholics, Nationalists, *Sandariečiai* and Socialists), in favour with the Lithuanian government, and patriotically-minded.

After the export of Lithuanian food products to the US increased and Americans were planning to open *World's Fairs* in New York and Los Angeles, two honorary consulates were established in Los Angeles and Boston in order to inspire the national spirit in local Lithuanian colonies. Lawyer Antanas Osvaldas Šalna (1894–1971), a natural-born US citizen involved in the activities of Lithuanian American organizations and having broad contacts in the US political and public layers, was selected as the Lithuanian honorary consul in Boston. It was a Lithuanian of liberal views, married to Zuzana Puišytė, Lithuanian by descent and also a lawyer. The opening of the honorary consulate on 3 December 1939 was a solemn event which drew an abundance of participants. Lithuanian Consul-General Jonas Budrys arrived from New York to open the consulate. Not only Lithuanians of diverging views attended the event but also local representatives of Jews, Estonians and Latvians. Driven by political motives, a part of Lithuanian priests ignored the event. Propaganda solemnity was also linked to the retrieval of Vilnius Region and the strengthening of statehood.

Lithuanian honorary consul in Boston who was acting in the state of Massachusetts was subordinate to the consulate general in New York and fulfilled the tasks assigned by the career consul. The duration of activities for the sake of Lithuania was rather short because in 1940 Lithuania was occupied and annexed by the Soviet Union. Despite his absolute disagreement to the occupation, A. O. Šalna observed the events for the time being by refraining from a

declaration of his position. Such procrastination evoked discontent and doubts with him from the side of Lithuanian career diplomats. Though A. O. Šalna did not officially refuse the title of honorary consul, he tried not to speak about it in public, in particular in the US society. He maintained minimum contact with Lithuanian representatives in the US. Such a position of the honorary consul can be explained by the fact that it was not always beneficial to him as a US citizen involved in political activities and a practising lawyer to make public the status of him as a representative of a non-existing country. For such a position A. O. Šalna was not promoted to the rank of Lithuanian honorary consul general.

The Lithuanian émigré community would accept A. O. Šalna as a Lithuanian honorary consul when he attended the events of the émigrés, including Latvian and Estonian. He would give welcoming addresses, remind of the independent states of Lithuania, Latvia and Estonia, their occupation and its outcomes. He would give legal advice to assist emigrants and the Lithuanian diplomatic service, handle inheritance cases, correspond with US public authorities and organizations on the matters of Lithuanians and Latvians. He was an active lecturer in the US English-speaking society and spread information on the topics of the history of Lithuania (on the Lithuanian descent of generals Tadeusz Kościuszko and Kazimierz Pulaski). He passed away on 19 June 1971 in Boston.

Įteikta / Received 2016 01 10
Priimta / Accepted 2016 06 08